

SOSIAALISUUS JA
SOSIAALISET TAIDOT

Liisa
Kelti-
kangas^{WSOY}
Järvinen

Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot

SOSIAALISUUS JA
SOSIAALISET TAIDOT

Liisa
Kelti-
kangas-
Järvinen

Werner Söderström Osakeyhtiö
Helsinki

Liisa Kelti- Kangas- Järvinen

© LIISA KELTIKANGAS-JÄRVINEN JA WSOY 2010

GRAAFINEN SUUNNITTELU ANNA MAKKONEN

ISBN 978-951-0-50237-2

PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

JOHDANTO

I SOSIAALISUUS JA SOSIAALISET TAIDOT EIVÄT OLE SAMA ASIA

Olen hyvin sosiaalinen 15

Sosiaalisuus ei ole sama asia kuin sosiaaliset taidot 17

II SOSIAALISET TAIDOT

1. Määritelmä riippuu kulttuurista 20

2. Sosiaaliset taidot ja eettiset arvot 23

3. Aikuisen ihmisen sosiaaliset taidot 25

III TEMPERAMENTTI

1. Persoonan kerrokset 28

2. Temperamentti vaikuttaa ympäristöön 31

3. Temperamentin ominaisuuksia 32

IV SOSIAALISUUS

1. Sosiaalisuuden merkitys lapsen kehityksessä 36

Luonnon paras lahja 37

Ympäristön palaute 38

Negatiivinen palaute 40

2. Ujous 41

3. Ujon lapsen ohjaaminen 43

Kokemusten kerääminen 44

Leikkiminen yhdessä 46

Aikuinen turvana 47

4. Aikuisen sosiaalisuus 49

Muiden seura on palkinto 50

Muiden kiitos on palkinto 51

5. Sosiaalisuus auttaa sosiaalisten taitojen saavuttamisessa 53
6. Liiallinen sosiaalisuus aiheuttaa ongelmia 54
 - Riippuvuus* 55
 - Emotionaalisuus* 55
 - Konformistisuus* 56
 - Johtajuus* 57
7. Temperamenttipiirteitä, jotka sotketaan sosiaalisuuteen 58
8. Mitkä temperamenttipiirteet liittyvät sosiaalisiin taitoihin 59
 - Sensitiivisyys* 60
9. Aikuisen ujous 62

V AGGRESSIIVISUUS

1. Aggressiivisuus on sosiaalisten taitojen puutetta 65
2. Aggressiivisuus on pysyvää 66
3. Aggressiivisuus on yhteydessä ikään 67
4. Aggression sukupuolierot 69
5. Aggressiivisuudella on monia muotoja 71
 - Erilaisia käsityksiä* 72
6. Nykyajan vaikeus erottaa aggressio pärjäämisestä 74
7. Erilaisia aggressioteorioita 75

VI AGGRESSIIVISUUS PERSOONALLISUUDEN KEHITYKSEN HÄIRIÖNÄ

1. Narsismin häiriö 78
2. Ikään kuuluva narsismi 80
3. Narsismi ja aggressio 81
4. Narsismi ja psykopatia 82

VII NARSISTISEN LUONNEHÄIRIÖN TUNNUSMERKKEJÄ

1. Heikko itsetunto ja itsekeskeisyys 85
 - Kyvyttömyys kestää arvostelua* 86
 - Kyvyttömyys arvostaa muita* 87
2. Ihailun ja huomionherättämisen tarve 88
 - Negatiivinen huomio* 89

- Riippuvuus ihailusta* 91
3. Pätemisen tarve 92
4. Tarve käyttää hyväksi ja manipuloida muita ihmisiä 92
Hyötysuhteet ja manipulointi 93
Hurmaava olemus 95
5. Kyvyttömyys ylläpitää tunnepitoisia ihmissuhteita 96
6. Kypsymätön tunne-elämä 97
Kateus 98
Empatia 98
Häpeä 100
7. Sisäinen tyhjiys ja kyvyttömyys kestää masennusta 101
8. Hallittu käyttäytyminen ja avointen psyykkisten häiriöiden puuttuminen 102
Länsimainen narsismi 102
Sosiaalinen älykkyys 103
9. Narsisti työpaikalla 104
Epäluotettavuus 104
Tulevaisuuden visiot 105
Manipulointi 106
Hajota ja hallitse 106
10. Lievä ja vakava narsistinen häiriö 107
Aggressio 109
Masennus 110
11. Terveen ja poikkeavan narsismin ero 110
Vaativuus 111
Narsistinen kylmyys 111
Viimeaikainen tutkimus 112

VIII NARSISTINEN HÄIRIÖ IHMISEKSI KASVAMISEN HÄIRIÖNÄ

IX LAPSEN PSYYKKINEN VARHAISKEHITYS – PSYKOLOGINEN SYNTYMINEN

1. Lähtökohta nollapisteessä 118
2. Eriytymättömyyden vaihe eli symbioottinen vaihe 120

- Perusluottamuksen syntyminen* 120
- Kehonkaavan muodostuminen* 122
- Kaikkivoipaisuuden mielikuvat* 123
- Irtautuminen symbioosista* 124
- Symbioosin jatkuminen häiriönä* 125
- Symbioottinen vaihe ja narsismin häiriö* 126
- 3. *Separaatio eli erilliseksi tuleminen ja yksilöitymisen alku* 128
 - Eriytymisvaihe* 128
 - Itsetunnon syntymisen varhaisvaihe* 129
 - Psyykkinen itsesäätely toisen ihmisen avulla* 130
 - Omaehtoisen itsesäätelyn varhaisvaihe* 131
 - Mielikuva hoitajasta syntyy* 132
 - Mielikuvat ja psyykkinen itsesäätely* 133
 - Mielikuvat ja empatia* 134
 - Mielikuvien puute psyykkisenä häiriönä* 136
- 4. *Individuaatio eli yksilöllisyyden lujittuminen* 137
 - Minäkuva* 137
 - Objektikonstanssi eli kohdepysyvyys* 138
 - Objektikonstanssi ja pysyvä minäkuva* 139
 - Objektikonstanssi ja ristiriitaisten tunteiden sietäminen* 141
 - Objektikonstanssi ja havainnot muista ihmisistä* 141
 - Tunnekohteiden pysyvyys ja ulkomaaailman havaitseminen* 142
 - Mielihyvän periaate* 143
 - Itsestä luopuminen ja kyky kompromisseihin* 143
 - Itsemääräämisen tarve* 145
 - Minäkuvan muodostuminen; peilisuhde* 147
 - Samastuminen* 148
- 5. *Oidipaallinen vaihe* 149
 - Yliminä ja moraali* 149
 - Yliminän kehittyminen* 150
 - Ihanneminä* 151

X TASAPAINOISEN PSYYKKISEN KEHITYKSEN VARHAISIA EDELLYTYKSIÄ

1. Psyykkisen varhaiskehityksen turvaaminen 153
Kiintymyssuhde 153
Mielikuva hoitajasta 155
Perusturva 158
2. Kehityksen hierarkkisuus 160
Muutosten asteittaisuus 162
3. Varhaislapsuus persoonallisuuden kivijalkana 163

XI AGGRESSIIVISUUS VIRHEELLISEN OPPIMISEN TULOKSENA

1. Aggressiivisuus virheellisenä ongelmanratkaisumallina 165
2. Päätelyn askeleet 168
3. Strategioiden ja käytöksen yhteys 172
4. Sosiaalisten taitojen harjoittaminen 173
Sensitiivisyys ja matala sosiaalisuus 174

XII VANHEMPIEN MYÖHEMPI ROOLI SOSIAALISTEN TAITOJEN KEHITYKSESSÄ

1. Tyttöjen ja poikien ohjaaminen 178
2. Vanhemmuuden malleja 180
Kuri 181
Vanhempi provosoi lapsen käytöstä 183
Keskustelu 184
3. Vanhemmat siirtävät lapsilleen ongelmanratkaisumalleja 186
Aggressiivisten ja ei-aggressiivisten lasten vanhempien odotukset ja neuvot 187
Keskusteleminen ja aggressio 189

XIII TOVEREIDEN MERKITYS SOSIAALISTEN TAITOJEN KEHITTÄMISESSÄ

1. Sosiaalisen suosion merkitys 191
Suosittut ja torjutut lapset 193

2. Sosiaalinen palaute ja aggressiivisuus 196

Aggressiivisuus ja toverisuosio 196

Toveripalaute 197

XIV PÄIVÄKODIN VAIKUTUS LAPSEN SOSIAALISEEN KEHITYKSEEN

1. Päivähoidon vaikutusten tutkiminen alkaa 200

Riskiperheet 202

Tutkimustulosten määrä kasvaa 204

2. National Institute of Child Health and Human Development

Study of Early Child Care eli NICHD 206

Keskeisiä tutkimustuloksia 207

Tarkentavat tutkimukset 209

Ryhmän merkitys 210

Leikki 212

Liian paljon kontakteja 214

Ryhmässä ei voi kasvaa yksilöllisesti 216

Päiväkodin ilmapiiri 218

Tytöt ja pojat 219

Palaute 220

XV TOIVOTUN KÄYTTÄYTYMISEN VAHVISTAMINEN JA EI-TOIVOTUN SAMMUTTAMINEN

1. Behaviorismi 222

2. Ongelman tunnistaminen 225

3. Ongelman hoidettavuus 227

4. Positiivinen vahvistaminen 229

Millä käytöstä vahvistetaan? 230

Positiivisen vahvistamisen eteneminen 231

Vaihtoehtoisen käyttäytymisen aikaansaaminen positiivisen vahvistamisen avulla 234

Positiivisen vahvistamisen ongelmia 235

Ärsykekontrollin vahvistaminen 237

- Itsevahvistaminen* 238
- Pelimarkkakorvaus* 239
- 5. Sammuttaminen 240
 - Mihin sammuttamista sovelletaan?* 241
 - Ympäristön muuttaminen* 243
- 6. Positiivisista vahvistajista erottaminen 244
- 7. Rankaiseminen 249

XVI FRUSTRAATIO-AGGRESSIOTEORIA

- 1. Kilpailu ja frustraatio 252
 - Sherifin kokeet* 253
- 2. Aggressiot ja fantasia 256
 - Fantasia* 257
- 3. Temperamenttipiirteet ja aggressiivisuus 259

LOPPUSANAT

JOHDANTO

Tässä kirjassa puhutaan sosiaalisuudesta, sosiaalisista taidoista ja aggressiivisuudesta. Sosiaalisuutta pidetään ”hyvän ihmisen” merkkinä, ja siksi jokainen työnhakija mielellään korostaa työnhakutilanteessa sosiaalisuuttaan. Mitä sosiaalisuus lopultakin tarkoittaa? Mihin sitä tarvitaan? Onko sosiaalinen ihminen pidetty? Tuleeko hän toimeen kaikkien kanssa? Onko se sosiaalisuutta, että ihminen on aina seuran keskipiste, ottaa tilan ja työntää muut syrjään, vai onko hiljainen, empaattinen sivustakatsoja lopultakin kaikkein sosiaalisin? Osoittaako small talk sosiaalisuutta? Miten sosiaaliset taidot eroavat sosiaalisuudesta?

Näitä kysymyksiä käsitellään tässä kirjassa. Sosiaalisuus tulee erottaa sosiaalisista taidoista. Sosiaalisuus on temperamentti-piirre, joka tarkoittaa ihmisen halua olla muiden ihmisten kanssa. Sosiaaliset taidot puolestaan tarkoittavat hänen kykyään olla muiden kanssa. Sosiaalisuus on synnynnäistä, sosiaaliset taidot tulevat oppimalla. Kirjassa pyritään purkamaan sosiaalisuuden kuplaa ja pohditaan sosiaalisuuden merkitystä sekä lapsen kehityksessä että aikuisen ihmisen työelämässä.

Sosiaalisten taitojen kääntöpuoli on aggressiivisuus. Aggressiivisuus on ihmisen luontainen käyttäytymismalli tilanteessa, jota hän ei hallitse ja joka näyttäytyy hänelle uhkaavana. Eettisesti se ei kuitenkaan ole koskaan hyväksyttävissä. Tässä on ristiriita: pieni lapsi toteaa, että tietyissä tilanteissa aggressiivisuus on tehokas ja johtaa nopeasti päämäärään. Kuitenkaan hän ei saa käyttäytyä aggressiivisesti. Aggression poiskitkeminen ja sosiaalisten taitojen

tuominen tilalle onkin yksi kasvatuksen suurimpia haasteita.

Kirjassa käsitellään useita aggressiivisen käytöksen selitysmalleja, ja keskeistä on narsismin kytkeminen aggressiiviseen käytökseen. Tässä kohden hyödynnetään aikaisemmin teoksessa *Aggressiivinen lapsi* (Otava 1985) julkaistua tekstiä, kuitenkin sisältöä päivittäen. Edellä mainitusta kirjasta poiketen narsismin ongelma ulotetaan aikuisuuteen ja työelämään.

Sellaiset tärkeät aggressioon liittyvät asiat kuten koulukiusaaminen ja median ja tietokonepelien osuus aggressiivisuudessa on jätetty tämän kirjan ulkopuolelle. Ne ovat niin laajoja kysymyksiä, että ne olisivat oman kirjan arvoisia. Sen sijaan pyritään antamaan kasvattajalle hyvinkin konkreettisia ehdotuksia siitä, miten lapsen sosiaalisia taitoja voi lisätä ja miten aggressiivisuutta vähentää. Myös tässä kohden on hyödynnetty pieneltä osin *Aggressiivinen lapsi* kirjan tekstiä.

Kirjassa kerrotaan myös tutkimustuloksista, jotka näyttävät yhteyden myöhemmän aggressiivisuuden ja suurissa ryhmissä varhain alkaneen päivähoidon välillä. Nämä tutkimustulokset ovat yksi esimerkki siitä, että pelkästään päättelemällä ei aina ole mahdollista päästä oikeaan johtopäätökseen siitä, mikä on lapsen kehitykselle parasta, vaan tutkimustulokset voivat osoittaa yleiset käsitykset virheellisiksi.

Tämän kirjan valmistumista ovat tukeneet Werner Söderström Osakeyhtiön kirjallisuussäätiö ja Suomen Tietokirjailijat ry.

Tämä kirja on omistettu Inkerille, Emilialle, Rikulle, Laurille, Emilille ja Ailille.

Espoossa 16. kesäkuuta 2010

Liisa Keltikangas-Järvinen

SOSIAALISUUS JA SOSIAALISET TAIDOT EIVÄT OLE SAMA ASIA

Olen hyvin sosiaalinen ihminen

”Olen hyvin sosiaalinen, pidän ihmisistä ja tulen kaikkien kanssa toimeen.” Näin aloittaa työpaikkahaastattelussa jokainen kunnan työnhakija kuvauksen itsestään. Hän pitää myös tärkeänä, että saa varmasti kerrottua tämän olennaisen ja keskeisen asian itseltään.

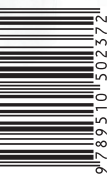
Oikeasti kuvauksella ei ole enää mitään arvoa, koska se ei erottele hakijoita. Jokainen hakija kertoo olevansa sosiaalinen. Työnhakija, joka kertoisi olevansa kiinnostunut hyvistä ystävis-tään, mutta huomattavan vähän kiinnostunut vieraista ihmisistä, joka kertoisi olevansa joskus jopa kyllästynyt ihmisiin ja haluaisi työpäivän jälkeen suorastaan vältellä heitä, sen sijaan erottuisi ha-kijoiden joukosta. Jos hän lisäksi vielä kertoisi olevansa usein eri mieltä ihmisten kanssa, joskus jopa riitelevänsä heidän kanssaan, olisi hän jo poikkeava, ja todennäköisesti ovet sulkeutuisivat. On hämmästyttävää, miten paljon erimielisyyttä, ristiriitoja ja ihmis-

suhdeongelmia työpaikoilla edelleen on, vaikka kaikki kertovat tulevansa kaikkien kanssa toimeen.

Onko mahdollista pitää kaikista ihmisistä tai olla jatkuvasti edes kiinnostunut heistä? Onko mahdollista tulla kaikkien kanssa toimeen, ja onko se edes järkevä tavoite? Entä, jos joku toimii täysin vastoin puhujan moraalisia ja eettisiä periaatteita, jopa rikko lakia, mutta häntä vastaan asettuminen johtaa automaattisesti välirikoon? Miten puhuja tällöin tulee tämän ihmisen kanssa toimeen? Varmistaako sosiaalisuus onnistuneen kanssakäymisen kaikkien ihmisten kanssa? Kannattaisiko työnantajan lopultakin olla kiinnostuneempi sellaisesta työnhakijasta, joka kertoo, ettei pohjimmiltaan ole kovin sosiaalinen eikä jatkuvasti kiinnostunut muista ihmisistä, mutta arvostaa ja kunnioittaa heitä. Hän ei aina pidä jokaisesta ihmisestä, mutta katsoo, ettei se asioiden hoitumiseksi ole tarpeenkaan. Mitä sosiaalisuus lopultakin on?

Yleisessä keskustelussa sosiaalisuudesta on tullut tyhjä hoke-ma, jolla jokainen puhuja lisäksi tarkoittaa vähän eri asiaa. Yhteistä näille erilaisille asioille on, että ne kaikki ovat positiivisia. Sosiaalinen ihminen on ”hyvä ihminen”. Voita isi i nko ajatella, että joku jätettäisiin valitsematta työpaikkaan selityksellä, että ”hän oli niin tavattoman sosiaalinen”. On epäilyttävää, jos ihminen toteaa, ettei hän ole kovin sosiaalinen, ja siksi hän joutuu harkitsemaan, missä tilanteessa hän voi niin sanoa, ja tunnustaa tällaisen vakavan puutteensa. Nykyisen ilmapiirin vallitessa ei kannata ainakaan kovin tärkeässä tilanteessa ryhtyä kokeilemaan, millaisen vaikutuksen kyseinen tunnustus saa aikaan.

Monet näistä yleisessä keskustelussa sosiaalisuuteen liitetyistä asioista eivät liity sosiaalisuuteen ollenkaan, ja monet niistä asioista, jotka liittyvät sosiaalisuuteen, eivät johda ihmisten välisessä kanssakäymisessä niihin hyviin lopputuloksiin, joihin niiden ole-

ISBN 978-9510-50237-2 • 14.61

www.wsoy.fi • Kuvat: Moodboard/Matton

Graafinen suunnittelu: Anna Makkonen

Liisa Keltikangas-Järvinen on suomalaisen temperamenttitutkimuksen uranuurtaja ja arvostettu tietokirjailija. Hän on julkaissut tietokirjoja vuodesta 1979 lähtien ja käsitellyt teoksissaan itsetuntoa, lasten

aggressiivisuutta ja temperamentin vaikutuksia mm. ihmisen yksilöllisyyteen, koulumenestykseen ja elämänhallintaan. Keltikangas-Järvinen on Helsingin yliopiston psykologian professori. Hänet valittiin Vuoden professoriksi 2008.

© Veikko Somerpuro

Sosiaalisuuden merkitystä korostetaan ja arvostetaan nykyisin niin koulussa kuin työelämässä. Mitä ovat sosiaaliset taidot, ja miten ne eroavat sosiaalisuudesta? Miten käyttäytyy sosiaalinen lapsi, miten sosiaalinen aikuinen?

Professori Liisa Keltikangas-Järvinen syventää kirjassaan ymmärrystämme sosiaalisuudesta ja sosiaalisista taidoista ja selvittää niiden eroja. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre, joka liittyy haluun olla ihmisten kanssa. Sosiaaliset taidot taas ovat opittuja ja tarkoittavat kykyä olla muiden kanssa. Sosiaaliset taidot eivät vaadi pohjakseen mitään tiettyä temperamenttia. Ujolla ihmisellä voi olla erinomaiset sosiaaliset taidot, ja ujous liittyy empatiaan ja herkkyyteen ymmärtää toisia ihmisiä.

Sosiaalisten taitojen kääntöpuoli on aggressiivisuus. Kirjassa kerrotaan, miten aggressiivinen käytös kehittyi ja miten sen kehittyminen kasvatuksella estetään. Yksi kirjan sivujuonne on narsismin häiriö ja sen liittyminen aggressiivisuuteen. Ihmissuhteiden ja työelämän vaikeimpiin ongelmiin kuuluu narsismi, josta ei niinkään kärsi narsistinen ihminen itse vaan ympäristö. Päiväkodin merkitys alle 3-vuotiaan lapsen sosiaalisten taitojen kehityksessä on myös keskeinen tarkastelun kohde.